

HANS KÜNG ile KÜRESEL AHLAK ÜZERİNE

-On Hans Küng's Global Ethics -

Mustafa Eren, Benedict Okeja ve Helmuth Wagner*

Abstract *Global ethics has an existential significance in Hans Küng's philosophical thought. Küng prefers the term 'ethos' for his theory as it has deeper and more unfathomable implications than ethics and moral. Tragedies of humankind during past two centuries have the stimulating power for Küng. He has in his mind all these human casualties when he thinks about theology and philosophy and finally he dwelled on ethos within which he tried to handle these everlasting existential issues. The following intro and then interview will outline Küng's ethos in brief.*

Key words. *Hans Küng; Ethos; global ethics.*

Giriş

Hans Küng ile yaptığımız ortak söyleşi, küresel ahlak teorisi çalışan iki doktora öğrencisi için önemli bir imkândı. Hans Küng'e doktora tezimizle ilgili beş soru hazırlayarak gitmiştik. Zira doktora çalışmamızın ağırlık noktasını Hans Küng'ün bir proje haline dönüştürdüğü global etik konusu oluşturuyordu. Sorularımız mülakatımızın içeriğinde olduğu için bu değerlendirmede tekrar etmeği gerekli görmüyoruz.

Mülakat esnasında Hans Küng'ün global etik Projesinin fikri ve felsefi arka planını oluşturan bazı temel hususlara dikkat çekmek istedik. Her şeyden önce Küng küresel etik konusunu insanlığın bir egzistansiyel sorunu olarak ele almaktadır. Bu anlamda insanlığın özellikle son iki yüzyılda yaşadığı ve yaşamakta olduğu derin trajediler Küng'ün motivasyon kaynağı olmuştur. Küng bir çok alanda teoloji ve felsefe eserleri yazdığına vurgu yaparak bu eserlerin günümüz insanlık sorunları karşısında pratik ve pragmatik açıdan doğrudan etkisinin tartışmalı olduğunu ifade eder. Çünkü günümüz insanı hızlı bir şekilde varoluş zeminini kaybetmeye başlamıştır. Küng'e göre modern insanın bir çok imkânla birlikte, karşılaştığı ekonomik, siyasi, kültürel, dini ve ekolojik sorunlar ivedilikle etik bir zemine taşınmalıdır.

Küng bu anlamda başta insan hakları evrensel beyannamesi olmak üzere bazı insiyatiflerin yüzeyselliğinden bahseder. Hâlbuki insan için daha derin ve daha kök-

* 17 Şubat 2009 tarihinde Sayın Küng'le Tübingen'de yapılan söyleşi.

lü bir söylem olmalıdır. İnsanlık ancak böyle evrenselci ve kapsayıcı bir ahlaki söylemi hayata geçirebilirse mevcut sorunları minimize edebilir. Kung bu söylemi “Etos” kavramıyla ifade eder. Her ne kadar etos, etik, ahlak, töre gibi kavramlar birbirlerinin yerine kullanılsa da semantik açıdan farklılıklara sahiptirler. Burada söz konusu farklılıkların tartışmasını yapmayacağız. Kung etosun etik içerikli kavramlardan daha derin ve daha köklü olduğunu iddia eder. İlk bakışta Kung’un küresel etos söylemi çok basit ve yalın gibi gözükür. Zaten bu basitliği bilinçli bir şekilde tercih eder. Yöntem olarak diğer ahlak filozoflarından farklı bir şekilde ağır spekülatif ifadelerden kaçınır. Bu Kung’un ahlak felsefesi açısından formasyonunun yeterli olmadığı veya mevcut ahlak teorilerinden haberdar olmadığı anlamına gelmez. Tam aksine ahlaki ilke ve prensiplerin soykütüksel incelemelerini yaparak bir ahlak arkeolojisinin izlerini sürer. Zaten evrensel ahlak ilkeleri her kültürün derin hafızası ve muhayyilesinde yer etmiştir. Ahlaki davranış biçimleri kültürel kodlara göre değişiklik arz etse de değer bakımından ortak içeriklere sahiptir. Kung bu anlamda dinleri evrensel ahlakın temel taşıyıcıları ve dinamikleri olarak görür. Dinler bütün olumsuz yaklaşımlara rağmen halen insanlığın varoluşsal sorunlarına çözüm olabilecek potansiyelleri taşımaktadır. Kung’un bütün çabası bu potansiyelleri açığa çıkararak ahlaki daha işlevsel daha etkin hale getirmektir. Bunu yaparken seküler ahlak anlayışlarını da dışarıda bırakmaz. Onların da global ahlak projesine katkı yapabileceklerini ve insanlığın ortak paydalarında buluşabileceğini ifade eder. Kung Kant ahlakının formalizmini eleştirir ancak evrenselci boyutuna vurgu yapmayı ihmal etmez, çağdaş ahlak anlayışlarından Habermas ve Appel’in geliştirdiği söylem etiğini faydalı bulmakla beraber seçkin ve felsefenin sınırları içerisinde kaldığına işaret eder. Kung felsefi etiği bilimin sınırları içerisinde kalan bir disiplin olarak görür.

Kung İslam ahlak felsefesini Aristo geleneğinden esinlendiğini hatırlatarak Kur’an’ın bu gelenek üzerindeki kurucu ve inşa edici yönüne işaret eder. Kung küresel etik projesine katkı yapabilecek düşüncelere açıktır.

Kung’e değişik çevrelerden bazı eleştiriler gelmiştir. Kung özellikle söz konusu projede dinlerin araçsallaşacağı ve tamamen ahlaka indirgeneceği yönündeki eleştirilere katılmadığını, her fırsatta, yeni bir dini oluşumun peşinde olmadığını tam aksine dinlerin otantik formlarının korunması gerektiğini küresel etiğin önemli bir prensibi olarak kabul eder.

Kung’un bu projesi globalleşmenin bir dayatması mı sorusunu da akla getirir. Baş döndürücü bir şekilde gelişen globalleşmenin etkilerini ve sonuçlarını hayatın her alanında görmek mümkündür. Tabii olarak düşünürler yaşadıkları çağın paradigmalarından etkilenirler. Bu, çağın sorunlarına tanıklık yapan düşünürler için kaçınılmaz bir durumdur. Gördüğümüz kadarıyla bir ideolojiye dönüşen küreselleştirme olgusuna karşı Kung’un tutumu negatiftir. Zaten kendisi de zaman zaman bu konudaki düşüncesini açıkça ifade eder. Küreselleşmeyi bir olgu olarak görmek başka bir şey bir dünya görüşü bir ideoloji olarak görmek başka bir şeydir. Bu açı-

dan bakıldığında Küng'ün projesi globalleşmenin negatif sonuçlarına karşı bir söylemdir. Sorunlar küresel ölçekte olduğu için çözüm arayışı da bu ölçekte ve etkide olmalıdır.

Küng'ün global etik projesini çağrıştıran ahlak anlayışları olmuştur. Stoa ahlakı, İslam ahlak felsefesi geleneğinde İhvan-ı Safa ekolü ve Kant ahlakı bu evrenselci anlayışın öncülleri olarak görülebilir. Onuncu yüzyıl İslam kültür havzasında ortaya çıkmış bir ahlak cemiyetinin o günkü ahlak tasavvuru ile Küng'ün projesi arasında önemli benzerliklerin varlığını tespit ettik. Küng'e İhvan-ı Safa'nın ahlak anlayışından bahsettiğimizde açıkçası çok şaşırmamıştı.

Küng'ün bu projesi ilk bakışta ütopyik gözükabilir, fakat her geçen gün bunun bir ütopya olmadığı bilakis insanlığın ortak değerler dünyasında uzlaşma sağlayarak küresel ahlaksızlığa karşı acil bir eylem planı arama düşüncesinin gerekliliğinden söz edilebilir. Küng'ün bu konudaki düşüncelerinin temel parametrelerini mülakatımızda bulmak mümkündür.

KÜNG: Kayıt oluyor mu, ona bakınız. Sonradan hiçbir kayda rastlamayan ilk kişi Siz olmazsınız, Avusturya radyosunda öyle oldu. Saatlerce konuştuk ve ortada hiç kayıt yok.

Bunlar Basel kurabiyeleri, memleketimin şöhreti. Yiyebilirsiniz.

WAGNER: Öncelikle bizi kabul ettiğiniz için teşekkür ederiz. Yeterince meşgulsünüz.

KÜNG: Öyle, ama global ahlâk üzerinde çalışanlar için vakit bulurum.

EREN: Geçen hafta görsel medyadaydınız, Sizi ZDF kanalında gördüm.

KÜNG: Evet geçen hafta, bendim. Çekim burada yapıldı. Konu Papa idi. Ben Papa'dan çok global ahlâk üzerinde konuşmayı yeğlerim.

EREN: Sizin Papa'ya karşı çıktığınız söyleşinizi bir Türk gazetesinde okudum.

KÜNG: Eh, Papa Benedictus çok da duyarlı değil.

WAGNER: Global ahlâkı pek hazmedemez.

KÜNG: Aslında öyle değil, kolayca alıştır. Ancak kendini Katolik orta çağda görüyor. Ama şimdi Papa değil, global ahlâk üzerinde konuşalım.

EREN: Sayın Küng, Mehmet Aydın'ı tanıyor musunuz?

KÜNG: Evet, iyi tanıyorum, Din İşleri Bakanı.

EREN: Benim İzmir'deki doktora hocamdı. 2003 yılında bana Sizi tanıtmıştı, doktora konumu birlikte seçmiştik.

KÜNG: Pek âlâ.

WAGNER: Sayın Eren komşum ve Frankfurt'un kuzeyindeki Karben Camii'nde imamdır. Tanışmamız metroda oldu. Beni üniversiteden tanıdığımı söylemiş-

ti. Uzatmalı öğrenci olarak emekli olduktan sonra felsefe ve tarih okudum, tipik emekli bölümleri. Bana neler yaptığımı anlatmıştı. Tanıdıktan sonra global ahlâka yakınlık hissettim ve Benedict'in de global ahlâk üzerine doktora tezi yazdığını duydum. Derhal bu ikisini bir araya getirdim ve hep birlikte "Sayın Küng'ü ziyaret edelim" dedik. İşte buradayız.

KÜNG: Çok güzel! Kısa ve öz giriş. Nasıl başlamak istersiniz? Sorularla mı? (E-posta üzerinden beş soru önden gönderilmişti).

EREN: Sorularımız değişmedi. Beş soru hazırladık.

OKEJA: Bazı sorunlar üzerine konuşabiliriz. Mesela tezimde felsefede global ahlâk üzerine yazıyorum, tam olarak Afrika felsefesinde global ahlâkın normatif temellendirmesi üzerine. Tezimde belirli bir Afrika filozofu ve Afrika felsefesi, kültürü ve geleneği üzerinden global ahlâkı temellendirme yaklaşımı getirmek istiyorum, Afrikalılar için anlaşılır olanlar kendi çevrelerinde gördükleridir ve kullandıkları dildedir. Çalışmam bu yönde. Bu "sempatik tarafsızlık" ilkesini geliştiren Profesör...

KÜNG: Pardon, kim?

OKEJA: "Sempatik tarafsızlık" ilkesi üzerinde çalıştığım...

KÜNG: Sempati mi?

WAGNER: Tercümesi zor.

OKEJA: Tarafsızlık (*impartiality*).

KÜNG: Vurdumduymazlık mı (*impassivity*)?

OKEJA: Tarafsızlık.

KÜNG: Tarafsızlık daha anlaşılır.

WAGNER: Şu hâlde hata bende.

KÜNG: Vurdumduymazlık bir şey ifade etmez.

OKEJA: Bir karar alırken veya bir şey yaparken, kendini başkasının yerine koyma gereği ve o başkasının durumunda olduğumda neler olabileceğini bulabilmek uğruna. Bunu geliştiren Quassi Wellington. Florida'da ders veriyor, Tampa'da bulunan Florida Üniversitesi'nde. Oxford'da felsefe okudu. Onun tezlerini biraz geliştirmeye çalışıyorum. Karşılaştığım ilk zorluk, global ahlâk projesinin sunumunda bir ayrıma gidilebileceğidir, din ve kültürlerle altın kural -değişlerimizde geniş yer alan sempatik tarafsızlık- arasında fiili örtüşme olduğunu sergilemek. Böyle bir örtüşmenin bağlayıcı normatif gücü ne olur? Bunu düşünceyle bulmaya çalıştım. Belki Siz daha iyi anlatabilirsiniz.

KÜNG: Öncelikle Sizin bunu Afrika kültüründen hareketle temellendirmeye çalışmanızdan duyduğum memnuniyeti ifade edeyim. Global ahlâk, insan hakları gibi batıda icat edilen bir fikir değil, yine de hayli önemli ve esasen aydınlanma ve çağdaşlık sürecinde üretildi. Global ahlâk, kökeni Afrika olan insanın insan olduğundan bu yana, insanın insan olması için düşünülenlerin hepsini alımlar. Kendini o tahmini derin çukurda, yüz binlerce yıl önce Afrika'nın sıcak ikliminde geliştiren

insan, insan olmayı öğrenmek durumundaydı ve yavaş yavaş kurallar geliştirdi. Bunlar tabii ki fiili kurallardı ama hemen normatif güce kavuştular. Normatif gücün kaynağı önce gelenektir, kadim gelenek; masumları öldürmemek gerektiği veya Sizin altın kural dediğiniz, Sizin ifadenizle sempatik tarafsızlık. Bu, gelenekten kaynaklanır, “Babam da öyle derdi, annem de” denebilir. Bu çok güçlü bir merci ve katı anlamda dini olmak zorunda değil. Bu gelenek genelde tanrılarla, mitlerle ve efsanelerle ilgilidir. Tek güç kaynağı geleneğin kendisi, öteden beri aktarılır. Bu bir yanı; normatif güç veren, ağırlık kazandıran, bugünün dilinde gelenek ve insan, insan olduğundan beri en eski zamanlardan bu yana geçerli. Bu diyakronik perspektif. Senkronik yaklaşımı üstlendiğinizde bunun sadece bir kabiledede değil, başka kabilelerde de öyle olduğunu görürsünüz. Hatta durum Sizin diliniz İbo ve Juruba’da da aynı. Yine bu, bugün Nijerya’yı bir arada tutabilir. Nijerya yalnızca dinlerle bir arada tutulamaz. Asıl sorun kuzey bölgesinin Müslüman olması ve sınır bölgelerinde Hıristiyanlarla sürekli yaşanan çatışmaların doğurduğu huzursuzluk -kimin suçlu olduğu önemli değil. En azından “öldürmemek” ilkesi veya diğer temel ilkenin (altın kural) her yerde geçerli olan ilkeler olduğu açıktır. Bu itibarla halklar arasında görülen uzlaşmadan normatif güç doğer. Siz bunun Avrupa ve Amerika’da da geçerli olduğunu varsayığınızda, ikinci normatif güç kaynağı ortaya çıkar. Tabii ki bu bana yetmez diyebilirsiniz. Böyle bir durumda normatif gücü derinleştirmenin iki yolu var, biri felsefi -felsefi düşünmekle Immanuel Kant’ın genel geçer insan ilkesinin ifade edildiği kategorik buyruk gibi argümanlar bulunabilir, öte yandan pragmatizm gibi farklı felsefeler üretilebilir. Diğer yol din. Dinin felsefe karşısında ayrıcalığı koşulsuz bir otoriteye atıfta bulunabilmesinden ileri gelir. Tek tanrılı dinlerde öyledir. “Adam öldürmemelisin” demekle “Ben, Rabbin Tanrı, adam öldürmemelisin” demek arasında fark var. Bu mutlak otoritedir ve mutlak bağlayıcılık getirir. Felsefenin mutlak bağlayıcılıkla arası pek iyi değil. Bilirsiniz, yığınla yazılan var. Konuyu Prof. Apel ile de tartıştık, o da konuyu ele almıştı, her şey çok karmaşık. Konuya ancak onun seviyesindekiler vakıf olabilir. Kısacası global ahlakta gerek duyulan şey, kitlelerin anlayacağı bir şey değil. Baden’de bulunan biriyle Lagos’taki bir yüksek eğitiminin aynı şekilde anlayabileceği bir dile ihtiyacımız var. Bu itibarla felsefe öncelikle aydınlar tarafından anlaşılabilir, din ise basittir ve başkalarınca da anlaşılabilir. Dahası, fani olanla iştigal eden felsefenin ebedi olanla işi zordur, özellikle onu temellendirme olarak almak istediğinde. Deneyenler oldu. Tanrının varlığını konu edinmesek te, koşulsuz kategorik bir otorite temellendirmek neredeyse imkânsız. Bu, felsefenin zaafi. Felsefenin gücü ise herkese açık olmasıdır. Aklı olan, bir felsefi argümana açık olabilmelidir. Zaafi, dediğimiz gibi, basitçe getirilemeyecek olan mutlak otoritedir. Buna bir de dinin akıldan öte başka araçları olması da eklenir. Dinin ritleri var, dansları var, yığınla kıssaları var, Afrika’da annelerin çocuklarına, bunların yine kendi çocuklarına anlattığı sonsuz hikâye var. Bunların iyi yanı da var. Sorunuza geri dönelim; dini konuyu da felsefi konu gibi temellendirebi-

leceğimizi ben de savunuyorum. Ne de olsa bugün inananlarla inanmayanlar arasında bir ittifakın gerekliliği global ahlâk projesine çoktan dâhil edilmiştir. Bu durum tam da Türkiye için hayati önemde, yoksa Kemalistler ve İslamcılar birbirinin üzerine yürür. Yani her iki kesim de onaylanabilir bir şeye gerek duyar. Böyle olduğunda İslamcı, Allah'ın otoritesine dayanarak temellendirir, Kemalist te hümanist bakış açısından insan doğasına dayanarak temellendirir. Geleneğe artık başvuramayan Kemalistler için durum hiç te kolay değil.

OKEJA: Kısa bir soru daha. Global ahlâk tanımınızda, altın kuralı ortak değer şeklinde nitelendirdiniz. Bunu düşündüm. İlk sorudaki normatif bağlayıcı güce ilişkin kısa bir soru. Farklı geleneklerde geliştirilen değerlerin örtüşmesi olabilir mi? Bizim değerler dediğimize ben örf dedim. Afrika felsefesinde ahlaklılık ile toplum yaşantısı arasında ayırım yapıyoruz. Toplum yaşantısı düzeyi global ahlâk projesi için kalın gelir (kalın ve ince ahlaklılık). Toplum yaşantısı daha çok diğer kısma ait, ince ahlaklılığa. Bu örtüşmeyi nasıl değerlendirmek gerekir?

KÜNG: Tam anlamadım. Siz ahlaklılıkla toplum yaşantısını birbirinden ayırıyor musunuz?

OKEJA: Bir örnek: bizde başkaları soldan sağa doğru selâmlanmaz ve bir genç yaşlıya el veremez. Bu toplum yaşantısı düzeyidir.

KÜNG: Biz buna örf deriz. Hayır, bu örf düzeyinde olmaz. Burada olan etik değerlerdir. Ve değerler bir başına yetmez, çünkü değerlerin yanında daima ölçüt de gerekir. Bu durumda sadece "hayata saygı" denmez, bunun yanında "öldürmeyin" de denir. Saygı duymak, sadece değerlere sahip olmaktan farklıdır. Buna bir de üçüncü öge eklenir, Latince'de habitus denen tutumlar, bugünün dilinde erdem. Bu yine farklı bir şey. Bu, ölçütle ilgili tek bir edim değil, tersine sürekli tutumdur. Hayvanlar veya diğer insanlar karşısında saygılı tutum; bu tutumu çocuğun öğrenmesi gerekir, kendiliğinden ona sahip değildir. Yani basitçe ölçütler belirlemek yetmiyor, çocuğu tutum takınacak şekilde eğitmek gerekir. Altın kural da kreşte çocuklara bir tutum olarak öğretilmelidir. "Sana yapılmasını istemediğini başkasına yapma" önce insanlık değeridir; ikincisi karşılıklılık, yani *impartiality* (tarafsızlık) standarttır, davranışın ölçütüdür ve üçüncüsü sürekli uygulandığında oluşan tutum ve erdemler gelir. Birinin ihlâli oldukça önemli. Dürüstlük böyle bir tutum. Dürüstlük yalan söylememe değeri değildir, tersine doğruyu söylemek ölçüdür ve takınılan tutum dürüstlük erdemidir. Ve bir çocuğun yalan söylediği de görülür, sonra da yalan söylediğini bilir ve yine de dürüstlük tutumu içindedir. Bu şekilde merhametli yargılamak mümkün olur, çünkü her insan hata yapar ve her insan bu kuralları ihlâl eder. Bu kuralları ölçü olarak almamla, bazı koşullar altında bunları keyfilik veya endişe veya başka bir değerın konu olması nedeniyle ihlâl etmem çok farklıdır.

EREN: Öncelikle neden bu konuyu seçtiğimi açıklamak isterim. Türkiye'de John Hick'in "Dini Çoğulculuk" eseri üzerinde çalışmışım. O esnada metafizik-ilahiyat düzeyinde bir dini diyalogun sorunlu olduğunu fark ettim. Sonra Sizi keşfet-

tim ve kitaplarınızı okudum ve bu doktora konusunda karar kıldım. Doktora tezime iki kısımdan ibaret, ilkin Sizin “global ahlâk” projenizi felsefi ve dini arka plan üzerinde etüt ediyorum ve analiz edeceğim. İkincisi, Sizin de bildiğiniz gibi İslam felsefesinde İhvan-ı Safa ekolü var.

KÜNG: Konuyu biraz açınız.

EREN: Merkezi 1000 yıl önce Mezopotomya’da Bağdat’taydı. Okulun çok sayıda dini katılımcısı vardı: Hıristiyanlar, Yahudiler, Müslümanlar ve diğeri. O günlerde saklı kalmak zorundaydılar, farklı fanatikler ve birbiriyle rekabet eden dini gruplar vardı. Yine de o zamanlarda global ahlâka benzeyen dinler arası projeler geliştirdiler. Ben İhvan-ı Safa’nın felsefi ve dini görüşlerini İslami bakış açısından irdelemek istiyorum.

KÜNG: Harika fikir.

EREN: Beşinci soru. Dini diyalogla İhvan-ı Safa’nın ortak etik anlayışı arasında benzerlikler görüyorum. Bu ekol İslam felsefesini, özellikle etik düzeyde çok etkiledi.

KÜNG: Bunu yapmanın çok anlamlı olduğuna inanıyorum. Dediğim gibi global ahlâk fikri yüzyıllar içinde gelişmiştir ve genel geçer etik hükmüdür. Tabii ki ondan önce de düşünceleri sistemleştirmeye çalışan benzer sistemler oldu. Bu işi Yunanistan’da Aristo yaptı, kozmopolit yönelimli Stoacılar da yaptı ve İhvan-ı Safa’nın da aynı işi yaptığını düşünebilirim, ne de olsa 1000 yıl kadar önce Bağdat’ta yoğun entelektüel hareketler vardı.

EREN: Helenistler, Hıristiyanlar, Müslümanlar vd. entelektüel iklim oluşturmuştu.

KÜNG: Bunu İslam kitabımda tam analiz ettim. O günlerde Beytül Hikme vardı ve bir çok eseri tercüme ettiler, mesela Aristo ve diğeri Yunan tıp eserleri. Bu itibarla üstlendikleri görev ilginçti. Bunlar çok anlamlı ve hep Avrupa için veya Avrupa karşıtlığının konu edildiği günümüz Türkiye tartışmalarında global ahlâkın buna bağlı olmadığını göstermede yardımcı olmuştur. Buna Türkiye’de rastlıyorsunuz, Afrika kabilelerinde olduğu gibi; Türkiye’nin etnik gruplarında da rastlıyorsunuz. Bunun entelektüel açılımı Bağdat’ta olmuştur. Analiz etmeniz gereken çok yazı var mı?

WAGNER: Bremen kaynaklı bir doktora tezi var.

EREN: Bende İhvan-ı Safa’dan adalet hakkında (Karmatî ve İhvan-ı Safa) bir kitap var.

EREN: Global ahlâk projesini eleştiren kimileri, projeyi dini araçsallaştırmakla suçlar; global ahlâk projesinin dinleri baz olarak kullandığı ve onları ön koşul olarak tanımadığı söyleniyor. Hatta global ahlâkın temellendirilmesinde dinlerin kullanıldığı söylenir. Bu konuda bir şeyler söylemek ister misiniz? Bize önerdiğiniz Sayın Schönherr-Mann’ın kitabında da bundan söz ediliyor.

KÜNG: Ben dinleri araçsallaştırmıyorum. Dinler esasen ahlâktan daha fazlasına sahip. Dinler önce öğreti, dogma ve imana sahiptir. Bunun yanında ritüel, bay-

ram ve halkların folklor içeriğine ve üçüncüsü de cemaate sahipler, bu çok çok önemli. Filozoflar normalde buna sahip değil, rasyonel çalışırlar ve ekol sahibidirler. Dördüncü boyut ahlâk. Daha önce dediğim gibi, din herkese zemin olmamalıdır, sadece isteyenlere ve sadece uygun dinler. Bir Budist bir Hıristiyan'dan farklı hareket edecektir ve bir Yahudi de bir Müslümandan. Bu onun doğal hakkı ve kanımca bir insanın "halkımın hikmetiyle ilgilenmiyorum" demesi küstahlıktır. Aslında ona ihtiyacı yok, onsu yapabilir. Ancak bize bırakılan geleneklerimizde binlerce yıllık hazineler var, bize bırakılan hikmetler ve "bunlar bizi ilgilendirmez" dediğimizde aptal ve küstah oluruz. Tarihin Eflatun, Akinaslı Tomas, El Gazali veya Meymun gibi büyük figürleri veya Türk geleneğinin büyüklerini almamakla aptal oluruz. Ancak bu yükümlülük değil. Biri bana "Ben babam veya annem öyle dediği için altın kurala uyarım" derse, kabul ederim. Ona din öğretmelerine gerek yok, babası veya annesi tarafından hayal kırıklığına uğraması gayet mümkün, ancak bu kabul edilir bir durum. Ama bir emir baba veya anneden değil de başka bir merciden geliyorsa farklı bir otorite yardımcı olacaktır. Ama dediğim gibi, burada araçsallaştırmadan söz etmek abes. Global ahlâk projesinde din önermeyiz. "Şu hâlde iyi Müslümanlar olmalısınız" demiyoruz ki. Bu olabilir, ancak ahlâkı kabullendiği için değil. Bir düşünün, hepimiz büyük bir geminin güvertesinde denizde seyir hâlinde ve fırtınalar içindeyiz ve hayatta kalabilirsek çok sevineceğiz. Burada belirli kurallara gerek var ve birinin bencillikten veya kendini kurtarmak nedeniyle beni denize itip - kendi kurtuluşu için-boğulmamı sağlamayacağından emin olmalıyım. Beni bir Hıristiyan'ın veya bir Müslüman'ın denize atması aynı derece kötüdür. Ve beni biri kurtardığında, onun Hıristiyan, Müslüman veya dinsiz biri olması önemli değildir. Global ahlâk basitçe etik ahkâmıla ilgili değildir. Dediğimiz gibi değerler, ölçüler ve tutumlarla ilgilidir, birinin neye inandığıyla değil. Bu önemli. Şahsen birinin neye inandığı üzerine de çok yazdım, ancak global ahlâk bağlamında değil.

EREN: Siz bilerek ahlâk dediniz, etik değil.

KÜNG: Siz etik de diyebilirsiniz, kavramlar keskin ayrılmaz. Çoğunlukla global siyaset veya küresel etik denir. Bizim ahlâk kelimesine ihtiyacımız var, çünkü etik ahlâk öğretisidir. Mesela Aristo bir etik kitabı yazdı. Ancak Sizin Afrika'da incelediğiniz halklar bir etik yazmadı ve yine de bir ahlâk sahibidirler. Bu oldukça önemli. ahlâk, başkalarıyla paylaştığım örfi iç tutumdur, mesela cinayet işlememek, çalmamak, yalan söylememek ve zina etmemek; bu ahlâktır, benim örfi iç kanaatim ve onun için felsefî sistemlere gerek duymam. Böyle bir sistem çok yararlı olabilir ve mesela Immanuel Kant veya Aristo, Akinaslı Tomas veya Amerikalı bir pragmatistin yazdığı büyük eserler var. Bu öğretiler; sistem ise bence ahlâktır.

EREN: Ama Immanuel Kant örf kavramını kullanır.

KÜNG: Olabilir. Ancak bugün kavramın farklı bir anlamı var, mesela Alman polis teşkilatında *Sitte* yeraltı dünyasına baskınlar yapan, fuhuş ve benzeri işlerden sorumlu olan birimdir. Örf aynı zamanda basit âdettir, mesela Frankfurt'ta elma

şarabı içme deti. Bu bir det ve ahlâk ile hiçbir ilgisi yoktur. Söz konusu olan bir alışkanlıktır.

WAGNER: Bir kelimenin anlamı yüzyıllar içinde değişir.

KÜNG: Evet değişir. Bazen “bu iyi bir huy değil” dediğimiz de olur.

OKEJA: Yüksek lisans tezimi global ahlâk projesi üzerine yazdım ve orada evrensel etik, evrensel ahlâk ve global ahlâk arasında ayırım yaptım. şimdi o günlerde yaptığım ayırımı, Sizin az önce söylediğinize bağlamak istiyorum. Evrensel ahlâk sistemleştirilmiş ahlâktır, mesela Aristo’da Nikomakhos’a Etik veya Immanuel Kant’ın etiği gibi (kategorik buyruk). Global ahlâk i tutumdur ve ne yapılması gerektiğinin bildirimidir. Kanımca tam da evrensel ahlkla global ahlâk arasındaki ayırım hakikatı ikiye böldüğü için sorunludur. İ tutum i hakikat olabilir ve kullanıldığında işe yarayan diğeri (kalın ahlaklılık) ise dış hakikat şeklinde adlandırılabilir. Böyle anlaşılması gerekmez mi?

KÜNG: İ hakikat ve dış hakikat ayırımını yapar mıydım bilmiyorum. Ama ben evrensel bir felsefe ile rfi bir tutum arasında zıtlık olduğunu da düşünmezdim. Ne de olsa rfi tutum salt sübjektif olmamalıdır. Bu oldukça önemli. Biz izole edilmiş hâlde yaşamıyoruz ki. ocuk, aklın kullanılmasına aile, evre ve başka çocuklarla ilişkiler içinde alışır ve rfi tutum kk toplulukta serpilir, mesela üstlenilir, eleştirilir, ama topluluğa göre davranılmalıdır. Ben burada “Ama bu benim görüşüm” diyemem. Gerçi diyebilirim, ama kendi görüşümü başkalarınıninkiyle de karşılaştırmalıyım ve kimse “ben ancak kendi inandığıma uyarım” dememelidir. Bu tehlikeli; hatırımda kalan bir rnek, Billy Clinton ve Monica Lewinsky skandalı. Monica Lewinsky “Biz ailemizde sürekli yalan söyledik” dedi. Evet bir ailede sürekli yalan söyleniyorsa, kişi Beyaz Saray’da olduğunda ve her yerde yalan söyler. Ayrıca Başkan da yalan söylerse -ki söyledi- büyük bir siyasi bağlamda herkes felakete sürüklenir. Yani insan teki kendi kendine ölçü koyamaz. Kant, zerklik ve kendi kendine kanun koyma dediğinde bunu iddia etmez zaten. Bu nedenle kategorik buyruğu tanımlar; herkes, herkese ölçü olabilecek bu ölçüte göre hareket etmelidir. Yani ben sübjektif olarak “işe, syleyebildiğim her yerde yalan söylerim” şeklinde kural koyamam. Biri bunu yaparsa, genel ahlâka veya toplum yaşantısına tecavüz etmiş olur. Bu itibarla evrensel felsefe ve felsefi temellendirmeye sahip bir evrensel ahlkla bizim global ahlâkta rfi tutum dediğimiz arasında bir fark görmüyorum. Bunlar birbirini karşılıklı destekleyebilir.

OKEJA: Bir tür tamamlayıcılık.

KÜNG: Evet bir tür tamamlayıcılık.

EREN: Olağan koşullar altında evrensel ahlâk ile global ahlâk arasında bir çatışma yok mu?

KÜNG: Hayır, ben olağan koşullar altında böyle bir şey görmüyorum.

EREN: Bazen birbirlerini desteklerler.

KÜNG: Evet, olağan koşullar altında birbirlerini desteklerler, ne de olsa her ikisi de insanlık için, karşılıklılığa dayanan kurallar içindir; ikisi de masumların cinayete kurban edilmesini istemez, ikisi de dürüstlük için ve adalet içindir. Çatışmalar başka türden. Somut hayatımızda sürekli çatışmalar ortaya çıkar, özellikle iki değer birbiriyle çeliştiğinde. Bu durum hep ortaya çıkar. Mesela “şimdi ona yardım etmeli miyim, aslında ofise dakik varmam gerekirken. Şimdi ne yapayım, kalıp ta ceza puanı almayı, maaş kesintisini veya dakik olmadığım başka bir yaptırımını göze almalı mıyım, yoksa tersi mi?” dediğinizde. Bu gibi çatışmalar doğaldır, ne de olsa insan hayatı karmaşıktır ve sadece bir görüş olması çok enderdir. Sürekli düşünmek gerek, öyle ya da böyle yaparsam, etkisi şöyle olur. Bu nedenle tartmak gerek. Bunun ahlâktaki adı tartmadır. Zor olabilir. Bunu Almanya’daki en ünlü örneği evinde bir Yahudi saklayandır. Gestapo gelip sorduğunda: “Bir Yahudi sakladınız mı?” O kişi evet mi demeli, yoksa Yahudi’nin hayatını mı kurtarmalı. Bu durumda karar vermeli ve “Hayır saklamadım” demelidir. Ben esasen buna yalan demem, çünkü yalan kötü niyetli olmalıdır. Ama bu tür çatışmalar ahlâkta hep var ve ahlâk sayesinde engellenemez, çünkü hayat öylesine karmaşık ve ben iki şeyi bir arada yapmak ve bu esnada farklı görüşlere uymak durumundayım. Önemli bir şey daha. Etik ahkâm sadece somut durumlarda yargılanabilir, soyut olarak değil. Soyut, kuru kuruya öyle olması istenmesidir, “yalan söylememelisin” gibi. Bunun somut durumda ne anlama geldiğine bakalım. Burada doğrunun söylenmemesi gereken durumlar olabilir, sessiz kalmak veya meşru yalan söylemek gereken durumlar.

OKEJA: Bunlar istisna. Kant bu gibi istisnalar yapmadı. Ona göre ilke geçerli olmalıydı.

KÜNG: Kant tam da yalan için bunu söyledi. Esasen mutlak olanı vurgulaması gerekirdi. Sadece durumu vurgulamak çok ucuz olurdu. Bunun adı durum ahlâkıdır. Buna göre herkes bugün dünden farklı bir durum var ve tersini yapalım diyebilir, politikada olduğu gibi. Ama burada siyasilerin elinden yanlış özgürlüğü almamalıyız, bırakalım kendilerini seçim vaatlerine bağlı hissetmesinler. Hessen Eyaletinde Ypsilanti olayına bakın, durumun değiştiğini açıklamıştı. Durum aslında önceden kestirilebilirdi ve seçimlerden önce, kızılılarla koalisyon kurmak istemediğini açıklamıştı. Sonra da bunu böyle diyemeyeceğini, çünkü yeni bir durum olduğunu söyledi. Şu hâlde ahkâma uymaz. Genel değerlendirme de bu yöneydi. İşte global ahlâkın nasıl işlediğine dair iyi bir örnek. Bu belli bir sistem değil, sadece ahlinin genel görüşüydü, yalan söylememeli. Yalan kabul edilmedi, oysa kolayca es geçileceğini sanmıştı. Sözüne sadık kalmaması ve artık yeni durumun olduğunu söylemesi ve bunu iyilik için yaptığını demesi kabul görmedi. Bu da ahlâkın hangi güce sahip olduğunu gösterir. Oysa ahlâkın yaptırımını olmadığı söylenir. Tabii ki ahlâk, yasa gibi yaptırımlara sahip değil. Biri Size yalan söylediğinde, Ceza Kanununun ilgili maddesini öne süremezsiniz veya polisi çağıramazsınız. Birini hapse koyduramazsınız, ola ki kamu davası açılsın. Bunun siyasetle ilgisi var. Bence kabul

görmemek yeterince ağır yaptırımdır, her ne kadar beni kimse hapsedemezse de. Ancak bütün ahalinin birini, üstelik gizli oy kullanılan seçimlerde reddetmesi ağır yaptırımdır. Global ahlâk projesinin bir yerinde dediğim gibi, ona acı çektiren ve onu uyutmayan ve onu izleyen vicdan da bir yaptırımdır. Kendiyle çatışma içine düşmüştür.

OKEJA: Dünya Dinleri Parlamentosu'nun Chicago Açıklamasında bir metin yayınladınız. Bunun yanında bir de Philadelphia Üniversitesi'nden Leonard Swidler'in metni var. Bu iki metni karşılaştırdım. Onun metni daha çok hukuki, Sizin metniniz global ahlâkı daha çok pratik yönüyle aydınlatır. Siz global ahlâkı altın kuraldan çıkarsadınız ve o bütün metni takip eden kırmızı çizgidir. Benim bu iki taslak metinle ilgili sorum: bilim adamlarının bu metinlerin bir versiyonu üzerinde anlaşmalarının mümkün olacağını, hem Siz hem de Sayın Swidler aynı batı düşünce tarzından geldiğiniz -Afrika'da buna batı geleneği deriz- ve farklı çözümler sunduğunuz için düşünür müsünüz?

KÜNG: Önce Leonard Swidler'e değineyim. Kötü niyetli olsam onun değersiz olduğunu söyledim, ama iyi dostumdur. Ben hep global ahlâk vakfımızın Amerika temsilcisi olmasını istedim. Roma ile tartışmalarında derin hizmetleri olmuştur. Elimde var olan büyük bir cilt var: "Küng in Conflict", bunda belgeleri yayınlandı. Ama sıra global ahlâka geldiğinde -pratik söylersek- buna artı değer eklemiştir. İlk Chicago Açıklamasından bazı paragrafları doğrudan alıntıladi ve başa yerleştirdi, ikincisi benim erken dönemde denediğim, ama olmayacağı için terk ettiğim şeyi yaptı, insan hakları beyannamesini alarak formüle etti. İnsan Hakları Beyannamesi çarçabuk detaya girer, ondan hareketle global ahlâk geliştiremezsiniz. O bir hukuk düzeni. Ben buna Swidler'den çok önce giriştim. Denedim ve olmayacağını hemen anladım, önce kolay olacağını sanmıştım. Yapılması gereken **-dır/-dir** yazılan yerlerde, bunların yerine **-malı/-meli** yazılmasıydı. Başta yürür, sonra tıkanır. Swidler kaba derleme yaptı; derdi kabul görmek. Başta bizim aramızdan Prof. Kuschel de Yahudi ve Müslümanlarla birlikteydi -yapılanların tamamını reddetti. Üstelik onu orada yaptığının abes olduğuna ve bencillığe kalkıştığına ikna etmeye çalıştılar. Onu engelleyemem. Yavaş yavaş unutacağımı ummuştum. Ama yeniden yayınladı ve hatta yorum talep etti. Bu bana ters. Chicago Açıklamasının arkasında Dünya Dinleri Parlamentosu ve Dalai Lama ve sahip olduğumuz otoriteler var. Onun arkasında ise kimse yok. Hepimize zarar veriyor, çünkü iki yaklaşım olduğunu düşünen Sizin gibi insanların kafasını karıştıyor. Oysa yaklaşım tektir. Diğeri bence tartışmaya bile değmez. Onun buna kanaat getireceğine inandım, ama bugüne değin olmadı.

OKEJA: Onun yaptığı esasen kabul görmedi. Ben onu araştırma esnasında keşfetmiştim.

KÜNG: Evet, kafalar karışık. Çoğu insan ne olduğunu bilmez bile. Ben onu sürekli ikna etmeye çalıştım. Bunu yaptığında çok kızmıştım, sonra ise yeniden düşündüm. Peki öyleyse. O da derhal benimle anlaşmaya kalktı, yıllar önce Phila-

delphia'da. Hatta hâlâ verdikleri bir Hans Küng Ödülü var. Oraya gittim, ödül almak için değil, hizmet sunmak için. Aldığım yeterince ödül var. O günlerde bizim Philadelphia sergimizi düzenledi ve artık ancak bizimle birlikte çalıştığında kazanabileceğini anladığını düşündüm. Ona hizmet ettim, oraya gittim ve konferanslar verdim ve ödülü aldım. Ama şimdi yeniden yayınladı ve benim de dahil olduğum kurula hiç danışmadan bazı insanlardan yorum talep etti. Tam o anda, artık yeter dedim. Artık konuyu unutmak istiyorum. Buna üzüldüğüm ve insanların kafasını karıştırıyor, eskiden yardım imkânı olduğu hâlde bugün insanlara yardımcı olmaktan uzak. Başlarda Chicago Açıklamasını Amerika'da yaymakta bana yardımcı oldu. Bugün kendi açıklamasına sahip çıkmakta ısrarcı olması gerçekten onun bencilliğidir. Tabii ki herkes kendi açıklamasını yapabilir. Ancak mesele kabul görüp görmediğidir. Siz de bir açıklama yapabilirsiniz. Ben sonra Interaction Council adına o çok ilginç olan açıklamayı yaptım. Bugün Helmut Schmidt, von Weizsäcker vs. ile Interaction Council üzerinden yeniden Suudi Arabistan'da Cidde'ye gideceğiz. Açıklama elinizde var mı? Bunun ardında insanlar var. Bu ortamda bir açıklama yayınlamak faydasız. Açıklama yazmak isteyen çok insan var. Ortalıkta dünyanın kurtuluşuna dair çok sayıda belge dolaşiyor.

EREN: Başka bir soru. Bazı çevreler global ahlâkı ütopya olarak görür. Ben durumu çok ciddi bir varoluş sorunu olarak görüyorum. Sizin global ahlâk dediğinizin farklı perspektiflerden alınması mümkün müdür? Ben varoluş perspektifinden, global ahlâkı bütün insanlık için hayati önemde görmek istiyorum.

KÜNG: En son skandalları alırsanız, bütün yaşananların ahlâkın başarısızlığı olduğunu görürsünüz. Bu haftaki Der Spiegel dergisine bakın, o bankacıların hepsinin, hepsinin değilse de kaymağı yiyen bazılarının neler yapabildiğini görürsünüz. Önce bütün dünyayı felakete sürüklemek, sonra da yine ve yeniden kaymak yemek. Bu çalmak sorunu değil, basitçe temel ahlâk sorunu. Bu kalın ahlâk değil, adamlık sorunudur. Ben kalın ve ince demeyi sevmem, temel ve ayrılmış demeyi yeğlerim. Ayrılmış ahkâma ihtiyaç var, hatta temel ahkâm daha önemli. Bir banka şefinin cinayet işlemesine ve çalmasına izin verilmez ve Amerika Birleşik Devleti'nin Başkanı yalan söylememeli, halkını savaşa sürüklememelidir. Bir Papa din adamları tabakasında yaşanan cinsel cürmü örtbas etmemelidir. Bunlar ihlâl edilmemesi gereken temel ahkâmdandır. Bu itibarla, bugün yaşananlar gerçekten hayati önemde sorunlar. Bizim en basitinden siyasette daha çok karakterli insana ihtiyacımız var ki onlara güvenebilelim ve halkı kandırmasınlar. Eski Şansölye Helmut Schmidt gibi bir adamın geçen yıl yaptığı global ahlâk konuşması neden bunca ses getirebildi? Çünkü şahsında sadece yetki değil, ahlaklılık, otorite ve bütünlük te temsil eder. O para yiyen veya öylesine yalan söyleyen biri değil. Elinizde olduğunu sandığım "Dünya Siyaseti için Global ahlâk" kitabımı yazdım ve orada bunların hepsini ele aldım. Bush yalan söylemeseydi, Irak Savaşı olmazdı. Yine dürüst kalabilecek Powel birlikte yalan söylemeseydi Irak Savaşı olmazdı. Irak'ta atom bomba-

sı üretildiğini ispatlayan büyük kartları BM’de sunarken dikkatli bakmayan oydu - hepsi yalandı.

EREN: Bu anlamda varoluş boyutuna mı dokunuyorsunuz?

KÜNG: Bir yandan ahkâmdan, diğer yandan da somut durumdan hareket ediyorum. Biz bu sayede ahkâmı sadece gökyüzüne yazmıyoruz, tersine onlara bu yer-yüzünde uyulmalıdır. Ayrıca etkilidirler de. Bunlara uymayanlar gerektiğinde cezasını ödemelidir, para değil, şeref ve itibarla.

WAGNER: İnsanlığın varoluşu tehdit altında olduğu için mi?

EREN: İnsanlığın varoluş sorunu iklim dönüşümü, atom bombaları, teröristler vs. insanlığı tehdit eden çok sorun var.

KÜNG: Tabii ki! Ben çevreyle ilgilenen mesela Simon Rockefeller gibi insanlarla tartıştım. Bunlar daha çok ekolojiden yola çıkar, bense daha çok ahlâktan. Ancak ortada buluşuruz. Ekolojiden gelenler Kyoto Protokolü’nün onu asla yerine getirmeyeceğini bilenlerce imzalandığını fark eder. İmzaların geçerliliği şu hâlde varmı? İsrail’de veya Afrika’da sözleşmeler imzalanır ve o esnada her iki âkit taraf ta aynı şeyi düşünür -imzalarım ama yerine getirmem. Görüyorsunuz, dürüstlük çevre ve diplomasi için hayati önemde. Politikacılar hüküm koyduğunu söyler, Almanya 2020 yılından itibaren tasarruf yapmaya başlayacak. Buna kimse inanmaz! İnsanlar inandırıcı değil, bugüne değin tasarruf yapmadılar, ama torunlarına tasarruf yapmayı dayatmayla bellecekler.

OKEJA: Küreselleşme ve global ahlâkın karşılıklı koşullarını nasıl görüyorsunuz?

KÜNG: Ben küreselleşmeden önce küresel düzeyde ahlâk üzerine düşünmüştüm. 1979’da Davos’taki Dünya Ekonomi Forumu’nda *global ethic*’den bahsettim, henüz küreselleşme kavramı daha hiç bilinmiyorken. Batıyla doğu arasındaki duvar kalktığında kavram birden güncel hâle geldi. Berlin Duvarı’nın yıkılmasıyla bir anda uluslararası alanda sınırların ötesinde iletişim kurmak mümkün hâle geldi. Dünyanın ikiye bölünmüşlüğü sona erdi ve buna medya devrimi eklendi ve uluslararası iletişimi mümkün kılan internet ve bilgisayarlar geldi.

Söyleşiyi artık yavaş yavaş bitirmemiz gerek.

Burada global ahlâk projesine sıkça yöneltilen soruları cevaplarla buluşturdum. İşte vakfımızın bir broşürü. İsterseniz İngilizcesini de verebilirim. Acil bir sorunuz varsa hemen cevaplayayım. Başka bir ziyaretçim daha var ve gelmek üzere.

OKEJA: Ben, global ahlâkın gereksindiği uzlaşma sürecinin saptanmasına dair son bir soru sormak istiyorum. Kendi çalışmamda, bizde geleneksel Afrika ortamlarında uygulanan bir onama uzlaşmasını savunuyorum. Ama söylem etiğini Apel ve Habermas’ın geliştirdiği şekilde batılı yöntemle değerlendirdiğimizde, görüş birliği gerekli olur. Ancak buna ulaşmak için dünyadaki bütün katılımcıların kendi kanaat zeminini en iyi argümanı inandırıcı şekilde kabul etmek uğruna değiştirmelidir. Bu

zor. Yine de onamada kişi kendi kanaat zeminini kaybetmemeli. Bu konuda bir şeyler diyecek misiniz yoksa iki model de tutarsız mı?

KÜNG: Evet ikisinin yaptıklarını saygıyla karşılıyorum. Baskıdan uzak iletişim, rasyonel argümanlarla çözüme ulaşmaya çalışır. Buna tabii gerek var. Detay sorunlarda da gerek var, mesela kök hücre araştırmalarına dair kanunda. Bu alanda rasyonel argümanlara gerek var, aynı şekilde ötenazi konusunda da. Geçenlerde “İnsan Onuruna Yaraşır Ölüm” kitabını yayınladım. Sorun, nelerin varsayıldığıdır. Temelde bu uzlaşıda da genel ahlâk kuralları varsayılır. Yani bir katılımcı dürüst değilse, yalan yanlış rasyonel argümanlar kullanmasında bir fayda yok. Hep konuyu eğip bükmeye çalışacaktır. Bu itibarla söylem etiği genelde olağan sayacağımız tutumlar gerektirir. Habermas temelde hepimizin makul insanlar olduğunu varsayar. Ne güzel! Ayrıca herkesin aynı şekilde zeki olduğunu. Ben global ahlâkta daha temel yaklaşım sahibi olmamız gerektiğine inanıyorum. Bunları kullanabiliriz, ama söylem etiği bir çok şeyi varsayar zaten. Biz dinler sorununu da çözdük. Apel, bir nihai merciin kurgusal pragmatik temellendirmesiyle çözüme varamaz. Bu çok zor. Konuyu açık bırakalım. Esasen gereksiz de. Bir Yahudi Hıristiyan’dan farklı hareket eder ve inanmayan da inanana göre farklı. Bu noktada bütün muhtemel çözümlere bir nebze açığız. Hiç kimse ahlaki davranmak için filozof olmak zorunda değil. ahlâki dinden veya ebeveynlerinden alabilir.

EREN: Söylem etiğini bir seçkinler etiği olarak görüyor musunuz?

KÜNG: Fiilen evet. Teoride tabii ki değil, ne de olsa insanların hepsine hitap etmek isteriz. Makul canlılar olduğumuzu varsayıyoruz. Yazık ki bazıları makul olmak istemiyor. Bütün argümanlara açık olsaydım, banka yöneticilerinin hepsinin bütün bonus ödemelerini geri ödediği gibi tazminat ödemem gerekirdi. Bunlar bütün akılcı argümanlara kapalı. “Hayır sözleşmemiz var ve sözleşmeye göre 10 Milyon alacağım var” derler.

EREN: Son soru. Prof. Spaemann’ın eleştirisine ne diyorsunuz. Ona göre global ahlâk nihilizmdir.

KÜNG: Dürüst olayım, bir yerde gördüm ve bir daha rastlamadım. Kendisi şaşkınlık içinde, onursuzca. Benimle birlikte Münster’de asistandı, Stuttgart’ta iken de tanıdım. Tanrının eseri (opus dei) adamdır. Bana karşı duygusal yaklaşım içinde ve bu sayede benim yaptığımın nihilizm olduğunu söyler ve zihninin karardığını gösterir. Bu saçma. Tartışmaya değmez. Onu bir eserimde ele aldım ve bu zıtlıklara işaret ettim. Kendi içinde çelişkili bu gibi egzersizlerden imtina ederim. Kendine filozof diyen birinin böyle argümanlar getirmesi anlaşılmas -bu örnekte dini önkoşullar altında benim aksime Papayı destekler. Burada söylem etiği işe yaramaz, kendisi filozof olduğu hâlde. Bu seviyesizliktir. Bunu biri daha yaptı, o da Spaemann’ın yakın dost olduğu Joseph Ratzinger. Ratzinger’in “Yanılmaz” makalesini veya “Hıristiyan Olma”yı okuduğunuzda görürsünüz. Orada da bu tür şeyler var.

Tam bu noktada akıllı bir adamın bunları nasıl yazabileceğine hayret edersiniz. Doğru değil ki.

WAGNER: Ne diyelim. Kendi sistemi içinde tutuklu!

KÜNG: Çünkü onu kör eden çıkarlar ön planda! Burada akıl işe yaramaz. Sistemi makul olabilir, ama ortaya koyduğu şekilde değil. Size bir de kişisel kullanım için, felsefi temellendirmeye daha belirgin değinen bir konferans metni vereceğim: 28 Ekim’de Federal Anayasa Mahkemesi’nin önünde ücretsiz ve özel ortamda dünya hukuku ve global ahlâk hakkında konuştum; hukuk ve ahlâkın felsefi temellendirmesi üzerine bir şeyler dedim, epeyce de zorlandım. Bütün anayasa yargıçları oradaydı. Bir anayasa yargıçları derneği var ve ben onların önünde konferans verdim.

Umarım Schönherr-Mann eserinin ikinci cildini yayınlarsınlar. Bunda felsefi temellendirme daha belirgin olur. Savunduğu görüş, filozof sıfatıyla halkların uzlaşısını kabullenmek gerektiğidir, çünkü bugüne değin daha iyisi yok ve Chicago Açıklaması vakıa olarak alınmalı. Bence akıllıca.

WAGNER: Altın kuraldan ve insan kuralından öte genel geçer kabul edilen başka kurallar da var.

KÜNG: Dedik ya, esaslı dört emir var: insan hayatını korumak uğruna öldürmenin yasaklanması, mülkiyetin korunması uğruna çalmamak, onurun korunması uğruna yalan söylememek, cinselliğin korunması uğruna zina etmemek.

WAGNER: Ama misafir hukuku dünyanın her köşesinde geçen bir hukuktur.

KÜNG: Artısıyla ve eksisiyle.

EREN: Ben “global ahlâkı” okullarda ders olarak okutmak istiyorum.

KÜNG: İşte dosya orada. Bir de “Okullarda Global Ahlâk” adını verdiğimiz büyük bir dosyamız var, yazarı Genel Sekreterimiz Sayın Dr. Schlensog’un elinde - kendisiyle birazdan aşağıda tanışabilirsiniz. Dosyayı öğretmenlerle birlikte hazırladı. Türkçeye tercüme edebilirsiniz. Duruma uyarlandığında çok destek görecektir.

EREN: Bu okullar için çok çok önemli. Size ayrıca Sayın Prof. Özsoy’dan da selâm getirdim, kendisi Frankfurt’ta İslam Profesörüdür.

KÜNG: Teşekkür ederim. Türkiye’de çok dostum var.